

УДК 336.76
JEL G13

Гутман М.Г.¹³

*студентка, Національний університет біоресурсів і природокористування
України (Київ, Україна)*

Яворська В.О.¹⁴

*к.е.н., доцент, Національний університет біоресурсів і природокористування
України (Київ, Україна)*

<https://orcid.org/0000-0002-2513-8431>

СУТНІСТЬ РИЗИКУ В БІРЖОВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті визначено сутність ризику, наведено класифікацію ризиків в умовах невизначеностей. Встановлено основні ризики, що є об'єктом управління в біржовій діяльності.

Ключові слова: ризики, цінові ризики, біржова діяльність, біржовий ринок, управління ризиками, хеджування.

Гутман М.Г.

*студентка, Национальный университет биоресурсов и природопользования
Украины (Киев, Украина)*

Яворская В.А.

*к.э.н., доцент, Национальный университет биоресурсов и природопользования
Украины (Киев, Украина)*

СУЩНОСТЬ РИСКА В БИРЖЕВОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

В статье определена сущность риска, приведена классификация рисков в условиях неопределенности. Установлены основные риски, которые являются объектом управления в биржевой деятельности.

Ключевые слова: риски, ценовые риски, биржевая деятельность, биржевый рынок, управление рисками, хеджирование.

Gutman M.

*student, National University of Life and Environmental Sciences
of Ukraine (Kyiv, Ukraine)*

Yavorska V.

¹³ Гутман Марія Геннадіївна, студентка, Національний університет біоресурсів і природокористування України (Київ, Україна)

¹⁴ Яворська Валентина Олександрівна, к.е.н., доцент, доцент кафедри біржової діяльності і торгівлі, Національний університет біоресурсів і природокористування України (Київ, Україна)

Ph.D in Economics, Associate Professor, National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine (Kyiv, Ukraine)

THE ESSENCE OF RISK IN COMMODITY EXCHANGE ACTIVITIES

The article defines the essence of risks, presents the classification of risks in conditions of uncertainty. The basic risks that are the object of hedging on the exchange market are established.

Keywords: risks, price risks, stock exchange activities, stock market, risk management, hedging.

Актуальність проблеми. Невід’ємним елементом підприємницької і, зокрема, біржової діяльності є ризики. У більшій мірі ризикам підлягає діяльність біржових трейдерів, які у своєму прагненні отримати надвисокі прибутки навмисно йдуть на них. Нестабільність ринкової економіки в Україні, з одного боку, а з другого-брак чітко налагодженого біржового механізму, роблять дуже актуальною проблему пошуку рішень щодо управління ризиками при здійсненні операцій на вітчизняних товарних біржах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження ризиків, як економічної категорії висвітлюються в працях таких учених, як А. Андрейчикова [9], Вишняков [13], В. Вітлінський [6], В. Гранатуров [10], С. Шаповал [10] та інших.

Постановка завдання. Метою дослідження є узагальнення теоретичних засад економічної сутності ризиків із визначенням видів, що підлягають управлінню в біржовій діяльності.

Результати дослідження. У сучасних умовах не можливо уявити господарську діяльність без ризиків. Гранатуров В. М. та Литовченко І. В. зазначають, що ризики – це характерний феномен сучасної ринкової економіки і відносяться їх до понять класичної економічної теорії [1, с. 27].

У сучасній економічній теорії ризик виражає небезпеку, ймовірність настання певної події, що може зірвати проект або негативно вплинути на його результат та ефективність. Ризик визначається як форма усвідомлення можливості небезпеки або можливості отримання збитків у якійсь справі [1].

Будь-яке прийняте рішення вже містить у собі ризик його не реалізації. Ризик – це ймовірність настання несприятливої події, тобто форма небезпеки, що за певних умов може трансформуватись у загрозу [2, с. 41].

Ризик щодо загрози є категорією первинною, тоді як загроза – вторинною і виникає при наявності ризику [3].

Наукові уявлення щодо трактування сутності ризику формувалися поетапно. Так, перші спроби осмислення поняття «ризик» належать до XIII ст. і пов'язуються з популяризацією азартних ігор, однак уперше осмислення закономірностей гри було здійснено лише в XVI ст. [4].

Поняття «ризик» набуло актуальності з появою усвідомлення відповідальності за ухвалені рішення. У Європі поняття «ризик» почало зустрічатись уже в середньовічних джерелах, а його поширення пов'язується з початком книгодрукування, насамперед, в Італії та Іспанії [5]. В Оксфордському словнику англійської мови слово «ризик» вживається, як схильність до винагороди або готовність до невдачі і з'явилося воно в Італії на початку XVII ст. (*risiorishio*) та згодом мігрувало до Франції (*risqué*), звідки й потрапило в середині XVIII ст. до письмових джерел Англії [6].

У різних словниках слово «ризик» існує в подібних формах, наприклад, в англійській мові – «risk», у німецькій – «risiko», в іспанській – «riesgo», тощо. На думку філологів, воно походить від латинського терміну «*resicum*», який у перекладі означає «скеля» або «небезпека» та вживалося прадавніми мореплавцями для означення небезпеки зіткнення з прибережними скелями. Отже, етимологічно слово «ризик» завжди пов'язується, передусім, з появою небезпеки або непевності в різних сферах господарської діяльності та суспільно-економічного буття. Так, в А. Сміта й інших зарубіжних учених для позначення ризикованих дій часто практикувалося використання слова «*hazard*» (небезпека). Упродовж тривалого часу поняття ризику не лише асоціювалося з багатозначними негативними проявами життєвих ситуацій, а й часто як синонім [6, 29–30].

Завдяки різниці в поглядах на економічну сутність ризику в зарубіжній економічній літературі виділяють дві теорії ризиків [7, с. 99–101](рис. 1):

- класичну;
- неокласичну.

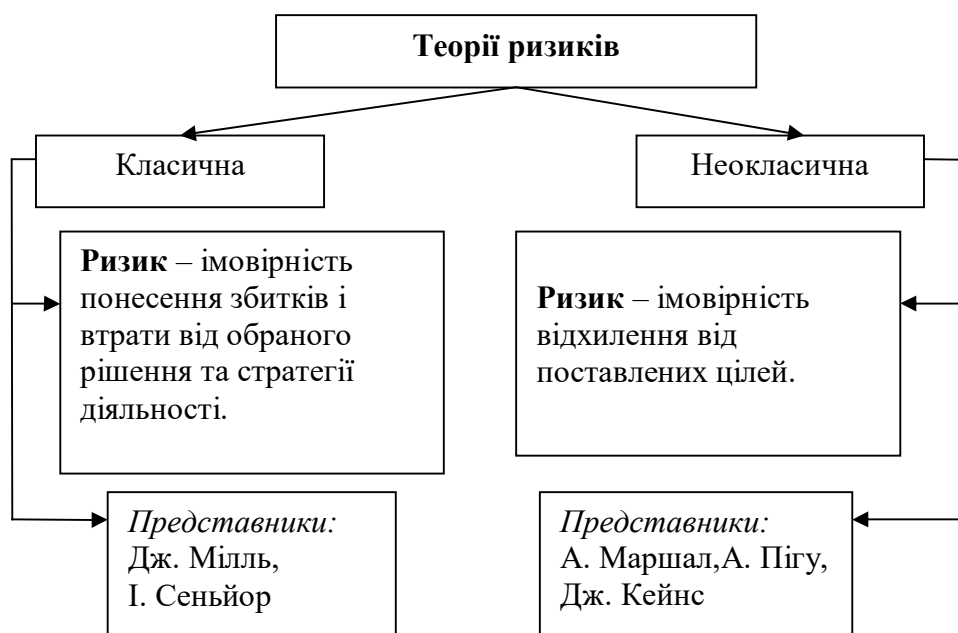

Рис. 1. Погляди на сутність ризику за класичною і неокласичною теоріями

Джерело: побудовано на основі [7, с. 99–101]

Засновники класичної теорії Дж. Мілля та Н.У. Сеньйор розглядали ризик як математичне очікування втрат, що можуть з'явитись унаслідок реалізації ухваленого рішення [8, с. 8–9]. Істотний недолік класичної теорії полягав у обмеженому розумінні сутності ризику та його економічного призначення [7, с. 99–100].

Прихильники іншої – неокласичної теорії ризику, розробленої 20–30-ми роками минулого століття, дотримувались інших поглядів. Так, А. Маршалл і А. Пігу вважали, що ризик – це ймовірність відхилення від запланованих дій. Згідно з неокласичним підходом ризику можуть означати ймовірність як отримання збитків, так і неочікуваних прибутків [7, с. 89]. Дослідження ризиків у біржовій діяльності набули розвитку в наслідок збільшення операцій з цінними паперами. Дж. Хікс першим переніс вивчення теорії ризику на біржовий фондовий ринок, а саме він розглядав вплив ризиків при інвестуванні в цінні папери [9, с. 45].

Важливий внесок у розвиток теорії ризику на біржовому фондовому ринку також зробили американські економісти Ф. Найт, Г. Марковіц, У. Шарп. Ф. Найт наводить відмінність між ризиком – величиною, ступінь якої можна обчислити методами теорії ймовірності і математичної статистики, і невизначеністю – величиною якої не піддається обчисленню. Відповідно до концепції Ф. Найта невизначеність – це джерело виникнення чистого прибутку чи збитку [7; 10].

Ризики в економічній сфері ґрунтуються на тому, що вони існують незалежно від об'єктивних чи суб'єктивних причин, притаманних економіці, через невизначеність, відсутність вичерпної інформації на момент оцінювання й ухвалення управлінських рішень.

Суб'єктивність ризику зумовлюється тим, що в економіці діють реальні люди (інвестори, менеджери, управлінські команди, бізнесмени) зі своїм досвідом, психологією, інтересами, смаками, схильністю чи несхильністю до ризику, зі своєю поведінкою тощо [11].

Отже, на думку В. Лук'янової та Т. Головач, «економічний ризик – аспект діяльності суб'єктів господарського життя, пов'язаний з подоланням невизначеності в ситуації невідкладного вибору, в процесі якого можна оцінити ймовірність досягнення бажаного результату, невдачі й відхилення від мети...» [3; 12].

Аналогічне визначення запропоновано В. Вітлінським і П. Верченко, які вважають, що «економічний ризик – це об'єктивно-суб'єктивна категорія у діяльності суб'єктів господарювання, що пов'язана з подоланням невизначеності та конфліктності в ситуації неминучого вибору. Вона відображає міру (ступінь) відхилення від цілей, від бажаного (очікуваного) результату, міру невдачі (збитків) з урахуванням впливу керованих і некерованих чинників, прямих та зворотних зв'язків стосовно об'єкта керування...» [6].

Нині в дослідженнях існує декілька концепцій ризику (рис. 2).

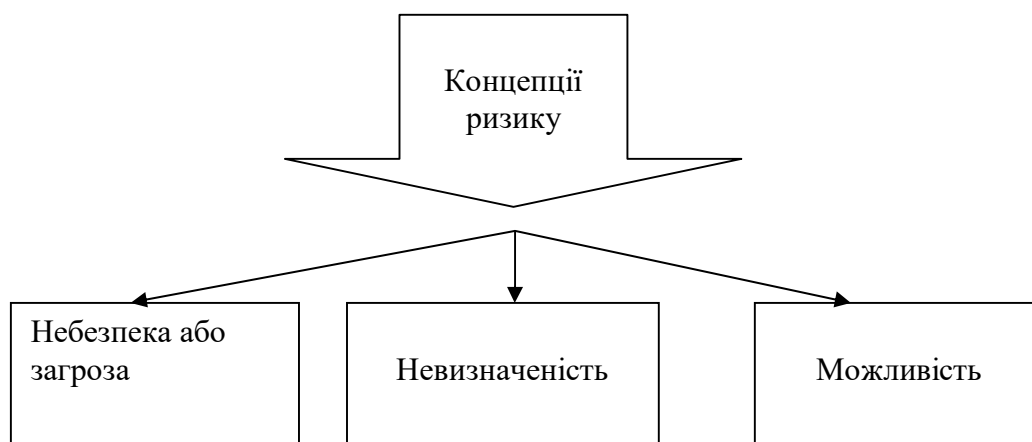

Рис. 2. Види концепцій ризику

Джерело: побудовано на основі [13, с. 19-22]

По-перше, ризики є невід'ємним складником діяльності людини і їх часто асоціюють з небезпекою або втратою внаслідок несприятливої ситуації. Концепція ризику, як невизначеності полягає в тому, що теоретично існує велика кількість можливих результатів розвитку подій від прийнятих рішень, які викликані невпевненістю та

неможливістю отримання очікуваних результатів від реалізації поставлених цілей. Концепція ризику як можливості ґрунтується на взаємозалежності між ризиком і дохідністю [13, с. 20–21].

Щоб оцінити роль біржової діяльності в управлінні ризиками, наведемо їхні основні види та визначимо ті види ризиків, що є об'єктом управління на біржовому ринку.

До основних фінансових ризиків належать [14]:

- ризик сторони по угоді. Цей ризик є ризиком позичальника – для кредиторів, ризиком несплати – для постачальників товарів, ризиком непостачання для покупців;
- ризик процентної ставки. Процентний ризик пов'язаний зі зростанням або падінням відсоткових ставок, наслідком чого може стати зменшення процентного доходу від операцій;
- ціновий ризик – це ризик коливання цін у майбутньому. Для покупців цей ризик виражається в можливому зростанні ціни товару, а для продавців – у падінні;
- валютний ризик – це ризик коливання валютних курсів, який може вплинути на економічний результат діяльності;
- ризик ліквідності. Залучаючи позикові кошти, підприємство завжди оцінюється за активами і пасивами і стоїть перед ризиком виявитися нездатним задовольнити вимоги кредиторів і виявити свою неплатоспроможність;
- системний ризик – ризик, який полягає в тому, що при несприятливих політичних, економічних і законодавчих змінах інвестори можуть швидко втратити не тільки доходи, а й власний капітал. Тому цей ризик залежить від стану економіки, політичної стабільності країни.

Слід зазначити, що класифікація ризиків є досить широкою і включає їх велику кількість. Разом з тим, коли ми розглядаємо види ризиків, які можна мінімізувати за допомогою використання біржових інструментів, то це є цінові і курсові ризики. Останні часто ще називають ринковими ризиками, що входять до загальної структури фінансових ризиків.

Наявність на біржах строкових видів контрактів (ф'ючерсів та опціонів) забезпечила можливість використання механізму управління ціновими та курсовими ризиками або хеджування. Якість хеджування залежить від ступеня кореляції спотових та ф'ючерсних чи опціонних цін. Чим тісніший зв'язок, тим зрештою ефективніше хеджування .

Висновки. Отже, ураховуючи сучасний стан міжнародних та вітчизняних товарних і фінансових ринків, можна стверджувати, що наявність цінових та курсових ризиків є постійним явищем. Нестабільність на ринках викликає необхідність використання

механізму хеджування в управлінні ціновими та курсовими ризиками на біржовому ринку. Розмаїття наявних нині ризиків, їхній взаємозв'язок викликає потребу запровадження використання хеджування і в практиці вітчизняних суб'єктів ринку.

Література

1. Гранатуров В.М. Управление предпринимательскими рисками: вопросы теории и практики / В.М. Гранатуров, И.В. Литовченко. – Одесса: МУП Эвен, 2005. – 204 с.
2. Гранатуров В.М. Риски підприємницької діяльності: навч. посіб. / В.М. Гранатуров, О.Б. Шевчук. – К.: Зв'язок, 2000. – 149 с.
3. Штангрет А.М. Поняття «безпека», «небезпека», «ризик», «загроза»: суть та взаємозв'язок / А.М. Штангрет // Формування ринкових відносин в Україні. – 2010. – №9. – С. 37–42.
4. Бернстайн П. Против богов: Укрощение риска: пер. с англ. / П. Бернстайн. – М.: Олимп-Бизнес, 2000. – 400 с.
5. Луман Н. Понятие риска / Н. Луман // THESIS. – 1994. – № 5. – С. 135–160.
6. Вітлінський В.В. Аналіз, моделювання та управління економічним ризиком: навч.-метод. посіб. для самост. вивч. дисц. / В.В. Вітлінський, П.І. Верченко. – К.: КНЕУ, 2000. – 292 с.
7. Клименко С.М. Обґрунтування господарських рішень та оцінка ризиків: навч. посіб./ С.М Клименко, О.С. Дуброва. – К.: КНЕУ, 2005. – 252 с.
8. Прогнозування та хеджування фінансових ризиків: монографія / за ред. Л.О. Примостки. – К.: КНЕУ, 2014. – 424 с.
9. Андрейчикова А.М. Еволюція поглядів на проблему ризику в економічній науці / А. Андрейчикова // Економічний вісник.–2014. – №1. – С. 38–49.
10. Лысюк А.П. Модели учета рисков в оценке эффективности реальных инвестиций / А.П. Лысюк, С.С. Шаповал, Ю.Н. Свиначев. – Одесса: ТЭС, 2004. – 95 с.
11. Підприємництво і зовнішньоекономічна діяльність: можливості і ризики України: монографія / [М.А. Йохна та інш]; за заг. ред. М.А. Йохна. – Хмельницький: ХНУ, 2013. – 347 с.
12. Лук'янова В.В. Економічний ризик: навч. посіб. / В.В. Лук'янова, Т.В. Головач. – К.: Академвидав, 2007. – 464 с.
13. Вишняков Я.Д. Общая теория рисков: учеб пособие / Я.Д. Вишняков. – М.: Изд-й центр «Академия», 2007. – 368 с.
14. Баканов М.И. Анализ коммерческого риска / М.И. Баканов, В.А. Чернов // Бухгалтерский учет. – 2003. – №10. – С. 25–28.

Referances

1. Hranaturov V.M., Lytovchenko Y.V. (2005). *Upravlenye predprynymatelskymy ryskamy: voprosy teoryy y praktyky* (Business Risk Management: Theory and Practice), MUP Even, Odessa (in Rus.).
2. Hranaturov V.M., Shevchuk O.B. (2000). *Ryzyky pidpriemnytskoi diialnosti* (Risks of entrepreneurial activity), Kyiv (in Ukr.).
3. Shtanhret A.M. *Poniattia «bezpeka», «nebezpeka», «ryzyk», «zahroza»: sut ta vzaiemozviazok* (The notion of "security", "danger", "risk", "threat": the essence and interconnection), *Formuvannia rynkovykh vidnosyn v Ukraini*. 2010, №9, P. 37–42. (in Ukr.).
4. Bernstajn P. (2000) *Protiv bohov: Ukroschenye ryska* (Against the gods: Taming the risk), Moscow (in Rus.).
5. Luman H. (1994) *Poniatye ryska* (The concept of risk), *THESIS*. 1994, №5, P. 135–160. (in Rus.).
6. Vitlinskyj V. V., Verchenko P.I. (2000) *Analiz, modeliuvannia ta upravlinnia ekonomichnym ryzykom* (Analysis, modeling and management of economic risk), K.: KNEU. (in Ukr.).
7. Klymenko S. M., Dubrova O. S. (2005) *Obhruntuvannia hospodarskykh rishen ta otsinka ryzykiv* (Rationale for business decisions and risk assessment), K.: KNEU. (in Ukr.).
8. Primostka L.O. (2014). *Ppohnozuvannia ta khedzhuvannia financovykh pyzykiv* (Forecasting and hedging financial risks), K.: KNEU. (in Ukr.).
9. Andrejchykova A.M. *Evoliutsiia pohliadiv na problemu ryzyku v ekonomichnij nauksi* (Evolution of views on the problem of risk in economic science) *Ekonomichnyj visnyk*, 2014, №1, pp. 38–49. (in Ukr.).
10. Lysiuk A.P., Shapoval S.S., Svynarev Yu.N. (2004) *Modely ucheta ryskov v otsenke efektyvnosti realnykh ynvestytsiy* (Risk accounting models in assessing the effectiveness of real investments), Odessa.: TES. (in Rus.).
11. Jokhna M.A. (2013) *Pidpriemnytstvo i zovnishnoekonomichna diial'nist': mozhlyvosti i ryzyky Ukrainy* (Entrepreneurship and foreign economic activity: opportunities and risks of Ukraine), Khmelnytsky.: KhNU. (in Ukr.).
12. Lukianova V.V., Holovach T.V. (2007) *Ekonomichnyj ryzyk* (Economic risk), K.: Akademydav. (in Ukr.).
13. Vyshniakov Y.D. (2007) *Obschaia teoriya ryskov* (General theory of risks), Moscow.: «Akademyia». (in Rus.).
14. Bakanov M.Y., Chernov V.A. *Analiz kommercheskoho ryska* (Analysis of Commercial Risk) *Bukhhalterskyj uchet*, 2003, №10, – P. 25–28. (in Rus.).